

Μαρία Μηλίγκου - Μαρκαντώνη

**ΤΟ 1490 ΣΚΙΑΘΙΤΙΚΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟΥ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
(Ένδεικτικές επισημάνσεις - συμπεράσματα)***

Μετά την έκδοση από την Έταιρεία Μακεδονικών Σπουδών του τετράτομου έργου του Γεωργίου Ρήγα, «Σκιάθου λαϊκός πολιτισμός»¹, στο οποίο ο άειμνηστος συγγραφέας παραδίδει πολλές μορφές της παραδοσιακής ζωής του νησιού του, είναι δυνατόν νά φανεί μάλλον περίεργη ή ένασχόληση μ' ένα καί μοναδικό χειρόγραφο 70 μόλις σελίδων, πού έναπόκειται στο Άρχείο του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας².

Στό Άρχείο χειρογράφων πρωτογενούς ύλης, πού ήδη συμπλήρωσε είκοσι καί πλέον έτη ζωής, είναι καταγεγραμμένες 3.680 συλλογές μέ λαογραφικό υλικό, τό οποίο καλύπτει ολόκληρο τόν έλλαδικό χώρο, ήπειρωτικό καί νησιωτικό, καί αριθμοούν περισσότερες από ένα εκατομμύριο σελίδες.

Τό χειρόγραφο μέ ύλη από την Σκιάθο, μαζί μέ τά δεκατέσσερα άλλα του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας, πού προέρχονται 2 από την Άλόννη-

* Ανακοίνωση στό Α' Συνέδριο Μελετών Σκιάθου. Άθήνα 24-27 Νοεμβρίου 1988.

1. Γεωργίου Δ. Ρήγα, Σκιάθου λαϊκός πολιτισμός, τεύχος Α'. Δημόδη άσματα. Θεσσαλονίκη 1958. [Έλληνικά. Περιοδικόν σύγγραμμα Έταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Παράρτημα, άρ. 11].

—, Τεύχος Β'. Δημώδεις διηγήσεις. Παραμύθια - εϋτράπελοι διηγήσεις - μύθοι - παραδόσεις. Θεσσαλονίκη 1962. [Έλληνικά... παράρτημα 12].

—, Τεύχος Γ'. Λοιπά μνημεία του Λόγου. Θεσσαλονίκη 1968. [Έλληνικά... παράρτημα 18].

—, Τεύχος Δ'. Έλικός βίος - κοινωνικός βίος - λατρεία - δεισιδαιμονία - λαϊκή ιατρική. Θεσσαλονίκη 1970 [Έλληνικά... παράρτημα 20].

2. Μαρία Μηλίγκου - Μαρκαντώνη, Χειρόγραφες συλλογές πρωτογενούς λαογραφικής ύλης του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Άθηνών (1966-1986). Παρουσία Ε' (1987), σ. 539-550. Όπου γίνεται αναλυτικά λόγος γιά τή συγκρότηση καί τούς σκοπούς του Άρχείου καί γιά την έπιστημονική αξιοποίηση του υλικού. Γιά τούς στόχους του Άρχείου βλ. καί Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Έδρα Λαογραφίας - Σπουδαστήριον Λαογραφίας μετά προσηρτημένης Λαογραφικής Συλλογής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών. Σύντομον Χρονικόν 1964-1972. Έν Άθήναις 1974, σ. 8-10. Γιά τά χειρόγραφα Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Ίωαννίνων βλ. Μηνά Άλεξιάδη, Ήπειρωτικά χειρόγραφα Λαογραφίας Πανεπιστημίου Ίωαννίνων. Συλλογή φοιτητών 1964-1974. Ίωάννινα 1980. (Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων. Φιλοσοφική Σχολή. Έδρα Λαογραφίας. Δημοσιεύματα Λαογραφικού Μουσείου καί Άρχείου, άρ. 2).

σο³, 10 από την Σκύρο⁴ και 2 από την Σκόπελο⁵, μās προσδιορίζουν τīs κοινές παραδοσιακές μορφές τής καθορισμένης ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής τών Βορείων Σποράδων.

Τά χειρόγραφα τών Βορείων Σποράδων, όπως και όλα τά χειρόγραφα του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας, παρουσιάζουν ένιαϊα διαρθρωτικά γενικά χαρακτηριστικά και ως βοήθημα γιά τήν σύνταξή τους χρησιμοποιήθηκαν οί οδηγίες του Γεωργίου Σπυριδάκη⁶, πού θεωρήθηκαν ως οί πλέον εύχρηστες γιά όμαδική εργασία και συγχρόνως έπειδή καλύπτουν και τό κεφάλαιο του ύλικου θίου⁷.

Εϊδικότερα τό χειρόγραφο 1490 μέ ύλικό από τήν Σκιάθο, αναφέρεται, όπως θά δοϋμε, σ' ένα μικρότερο γεωγραφικά, οργανωμένο κοινωνικό σύνολο τών Βορείων Σποράδων, τήν Σκιάθο.

Τό χειρόγραφο περιέχει άσχολίαςτο πρωτογενές ύλικό πού καταγράφηκε τό 1970 στο τοπικό ιδίωμα από τόν "Άγγελο Μούσουρα, δευτεροετή τότε φοιτητή του τμήματος Βυζαντινών Σπουδών τής Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών.

Τό σκιαθίτικο χειρόγραφο περιλαμβάνει τραγούδια, όπως μοιρολόγια, νανουρίσματα, γαμήλια, ξενιτειάς κ.ά., παροιμίες, παραδόσεις,

3. α) Χειρόγραφο (έφεξης χφ.) 372, 'Αλόνησος 1968, σ. 88 (Καρακατσάνης Δημήτριος).

β) χφ. 1517, 'Αλόνησος 1972, σ. 128 (Πάππος 'Αθανάσιος).

4. α) χφ. 1515, Σκύρος 1972, σ. 219 (Σαμαρά Μυρσίνη)

β) χφ. 2279, Σκύρος 1975, σ. 123 (Μπακάλμπαση 'Ιφιγένεια)

γ) χφ. 2280, Σκύρος 1975, σ. 115 (Μαυρουδή Μαρία)

δ) χφ. 2281, Σκύρος 1975, σ. 280 (Φραγκούλη Άννα)

ε) χφ. 2282, Σκύρος 1975, σ. 204 (Παπαγεωργά 'Αγγελική)

στ) χφ. 2283, Σκύρος 1975, σ. 108 (Λάμπρου Είρήνη)

ζ) χφ. 2284, Σκύρος 1975, σ. 285 (Κούρου Μαρία)

η) χφ. 2525, Σκύρος 1975, σ. 43 (μικρό σχ.) (Βολιώτης Νικόλαος)

θ) χφ. 3380, Σκύρος 1979, σ. 211 (Μασμανίδου 'Ελένη - Σοφία)

ι) χφ. 3381, Σκύρος 1979, σ. 296 (Χλιάπα Μαρία).

5. α) χφ. 3378, Σκόπελος 1979, σ. 154 (Συρεγγέλα Άναστασία).

β) χφ. 3379, Σκόπελος 1979, σ. 587 ('Αμπελάκια Είρήνη).

Στά παραπάνω χειρόγραφα υπάρχει πλούσιο φωτογραφικό ύλικό και σχεδιαγράμματα, ικανά νά διασαφηνίσουν τά έρευνώμενα θέματα και αντικείμενα. 'Ακόμη οί μελετητές και έρευνητές έχουν τή δυνατότητα μέ τή σύγκριση τών πολλών πηγών νά έπαληθεύουν τό ύλικό του· βλ. και Μαρίας Μηλίγκου - Μαρκαντώνη, Χειρόγραφες συλλογές, δ.π. σ. 545-6.

6. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, 'Οδηγία πρός συλλογήν λαογραφικής ύλης. 'Εν 'Αθήναις 1962. ('Ανάτυπον έκ τής 'Επετηρίδος του Λαογραφικού 'Αρχείου 13-14 (1960-1961).

7. Στεφ. Δ. 'Ημέλλου - Αϊκατ. Πολυμέρου - Καμηλάκη, Παραδοσιακός ύλικός θίος του έλληνικού λαού. ('Ερωτηματολόγιο). 'Αθήνα 1983 (Δημοσιεύματα του Κέντρου 'Ερεύνης τής 'Ελληνικής Λαογραφίας - 'Ακαδημία 'Αθηνών άρ. 17). Χρήσιμο βοήθημα γιά τόν έντοπιισμό τών μορφών του ύλικου θίου.

αινίγματα, στοιχειά για την παραδοσιακή ιατρική⁸, την κτηνιατρική και τα άπαραίτητα θεραπευτικά βότανα⁹ καθώς και διάφορες προλήψεις.

Στό χειρόγραφο ακόμη παραδίδονται πληροφορίες για την γυναικεία ένδυμασία της περιοχής καθώς και για τα τοπικά έθιμα της Μ. Έβδομάδος.

Καταγράφονται επίσης όνομασίες ζώων¹⁰, αντιγράφεται τό περιεχόμενο ενός προικοσυμφώνου και αναγράφονται τά βιογραφικά στοιχεία των πληροφοριοδοτών.

Τό χειρόγραφο από τή Σκιάθο συμπληρώνεται από ένα συντομώτατο ιστορικό εισαγωγικό σημείωμα μέ ιδιαίτερη αναφορά στίς πειρατικές επιδρομές¹¹, τόν χάρτη¹² τής Σκιάθου, τόν πίνακα περιεχομένων και μία φωτογραφία¹³.

8. Στό κεφ. Λαϊκή Ίατρική του χειρογράφου, σ. 48 οί πληροφορίες γιά τίς «καρναθίτσες», και οί 3 τρόποι θεραπείας του είναι πλερέστερες από έκείνες του Γ. Ρήγα, τεύχος Δ', ό.π. σ. 468-9. Ή θεραπεία του «άνεμοπυρώματος» (σ. 49 χειρογράφου) είναι παραλλαγμένη από τήν παραδιδόμενη από τόν Γ. Ρήγα, τεύχος Γ', ό.π., σ. 155-156 και τεύχος Δ', ό.π. σ. 472. Γιά τό «σπυράκι», μάλλον έπιχειλίου έρπης, ό Γ. Ρήγας δέν κάνει καθόλου λόγο. Γιά τό πώς θεραπεύεται τό «κριθαράκι» στό χειρόγραφο, σ. 50 μάς παραδίδεται και μία τρίτη παραλλαγή του τρόπου θεραπείας πού δέν καταγράφει ό Γ. Ρήγας, τεύχος Γ', ό.π., σ. 158. Στό χειρόγραφο, σ. 50, γιά τή θεραπεία του «ματίσματος», καταγράφεται μία παραλλαγή, τήν όποία δέν αναφέρει ό Γ. Ρήγας, τεύχος Γ', ό.π., σ. 153-155.

9. Αναφέρω μερικά βότανα του χειρογράφου, σ. 51, πού δέν καταγράφονται από τόν Ρήγα, ή όι μαρτυρίες είναι παραλλαγμένες: «Ζαμπούκο» τό άνθος του τό κόβουνε τό Μάιο, τό ξεραίνουνε και τό πίνουνε σά χαμομήλι. Μέ τό ξύλο του φυτού αυτού φτείνουνε τίς σαΐτες πού ράβουνε οί ψαράδες τά δίκτυα. «Θερμασοχώρι» είναι πικρό. Τό κόβουνε τόν Μάιο και τό ξεραίνουνε, τό πίνουνε σάν ρόφημα όταν έχουνε θερμες (πυρετός). Ή ρίζα τής πικραγουριδας και τό τριήμερο γίνονται μαντζούνια. «Άνθος ψηφιάς» = μαντζούνι (θλ. και τήν παραλλαγή στόν Γ. Ρήγα, τεύχος Δ', ό.π. σ. 473-474). Ή ψηφιά είναι ένα άπαλό άνθος, τό όποιο τό κόβουν και τό πηγαίνουν στό φούρνο και τό ψήνουν. Έπειτα τό τρίβουν και τό ανακατεύουν μέ άκαο μέλι. Μία κουταλιά κάθε πρωί είναι καλή όταν είσαι κακοδιάθετος και έχεις κομάρες. «Πλευροχόρτι»: πίνεται γιά τήν πούντα (= πλευρίτιδα).

10. Σέ πολλά σημεία οί καταγεγραμμένες στό χειρόγραφο σ. 33 όνομασίες ζώων, άλληλοσυμπληρώνονται μέ αυτές του Γ. Ρήγα, τεύχος Γ', ό.π., σ. 262-3.

11. Στεφ. Δ. Ήμέλλου, Ή περί πειρατών λαϊκή παράδοση. Έν Αθήναις 1968, σ. 29. [Βιβλιοθήκη τής έν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Έταιρείας 52]. Άντωνία Κραντονέλλη, Ίστορία τής Πειρατείας (έκδόσεις Έστίας). Κεφαλληνιάδη Ν. Α., Πειρατεία. Κουρσάρι στο Αίγαίο. Άθήνα 1984, (έκδόσεις Φιλипπότη), όπου ή σχετική βιβλιογραφία και ή άναφορά εις τήν Σκιάθο, σ. 261-274.

12. Γιά τή χρήση των χαρτών στη λαογραφική έρευνα θλ. Στεφ. Δ. Ήμέλλου - Γρηγ. Κ. Δημητρακοπούλου, Άτλας τής Έλληνικής Λαογραφίας τής Άκαδημίας Άθηνών, Λεύκωμα Ι και Στεφ. Δ. Ήμέλλου, Ό Άτλας τής Έλληνικής Λαογραφίας και οί χειμερινές περιοδικές πυρές στο Βορειοελλαδικό χώρο. Έπετηρίς Κέντρου Έρευνής Έλληνικής Λαογραφίας 25 (1977-1980), σ. 3-12.

13. Γιά τήν σημασία των φωτογραφιών θλ. Μαρία Μηλίγκου - Μαρκαντώνη, Χειρόγραφε συλλογές πρωτογενούς λαογραφικής ύλης, ό.π.

Ἡ φωτογραφία εἰκονίζει γυναῖκες μέ τήν τοπική ἐνδυμασία νά χορεύουν. Ὁ χρόνος φωτογραφίσεως δέν προσδιορίζεται. Μᾶλλον πρέπει νά εἶναι σύγχρονος μέ τό χειρόγραφο καί ἡ λήψη ἐγίνε ἐξω ἀπό τό κουρεῖο τοῦ Δημ. ΚΟΝΤΟΥ.

Τό χειρόγραφο 1490 τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν εἶναι ἀπό τά ἐλάχιστα, πού εἶναι διμερῆ, μέ πρωτογενές δηλ. ὕλικό ἀπό δύο περιοχές. Τό ὕλικό τοῦ πρώτου μέρους τοῦ χειρογράφου, 70 σελίδες, ἀναφέρεται στή Σκιάθου, ἐνῶ τοῦ δευτέρου στή Ζάκυνθο, τόπο καταγωγῆς τοῦ πατέρα τοῦ φοιτητή.

Ἀναλυτικότερα θά ἐξετάσουμε τό περιεχόμενο τοῦ σκιαθίτικου χειρογράφου ξεκινώντας ἀπό τά τραγούδια, πού καλύπτουν ἓνα εὐρύ φάσμα κατηγοριῶν τῆς δημῶδους ποιήσεως.

Ἀρχίζομε ἀπό τά τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς, ἀναμενομένη κατηγορία, ἐφ' ὅσον οἱ νησιῶτες κάτοικοι εἶναι ναυτικοί καί ταξιδεύουν.

Τά τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς ἀνήκουν καί αὐτά, κατά τήν γνώμη μου, στήν κατηγορία τῶν διαβατηρίων ἀσμάτων, γεγονός πού τούς προσδίδει, μέ τήν εὐρύτερη δυνατή σημασία τοῦ ὅρου, «τελετουργικότητα»¹⁴, παρά τίς ἀμφιλεγόμενες ἀπόψεις γιά τό θέμα¹⁵, καί συγχρόνως ἐνυπάρχει σέ αὐτά μία ἐμμεσότητα, πού εὐνοεῖ καί προγράφει «κανονιστικά»¹⁶ τή δημοσία ἔκφραση τῶν συναισθημάτων κατά τίς δύσκολες καί κρίσιμες μεταβατικές¹⁷ στιγμές, πού ἀποκόπτεται κανεῖς ἀπό τά ἀσφαλῆ ὅρια τῆς οἰκογένειας καί τῆς κοινότητος, γιά νά προσχωρήσει σέ μία ἄλλη, ἄγνωστη καί ἐπισηφάλη κατάσταση γεμάτη κινδύνους.

Τά τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς, ὅσον ἀφορᾷ τό περιεχόμενό τους, μέσα στό εὐρύτερο δομικό πλαίσιο πού τραγουδιοῦνται, ἔχουν συγχρόνως χαρακτήρα φυλακτικό καί εὐχετικό, ἐνῶ παράλληλα μέ αὐτά ἐπιζητεῖται καί ἡ γενικότερη κοινωνική συμπαράσταση καί ἡ ἀπαραίτητη στοργή καί τρυφερότητα, κατά τή διαβατήρια δύσκολη ψυχολογική

14. Μιχάλης Γ. Μερακλῆς, Ἑλληνική Λαογραφία. Ἡθῆ καί ἔθιμα. Ἀθήνα 1986, σ. 135, ὅπου γίνεται λόγος γιά τόν ὅρο «τελετουργικότητα».

15. Guy Saunier, Τό δημοτικό τραγούδι τῆς ξενιτειᾶς. Ἐπιμέλεια. Ἀθήνα 1983, σ. 8.

16. Δημήτριος Σ. Λουκάτος, Τά «τελετουργικά» τραγούδια τοῦ ἐλληνικοῦ γάμου. Ἡ μαγικο-θρησκευτική, ψυχολογική καί κοινωνική σημασία τους. Σύνδεσπον. Τιμητικό ἀφιέρωμα στόν καθηγητή Δημήτριο Λουκάτο ἀπό παλαιούς μαθητές του στή Φιλοσοφική Σχολή Ἰωαννίνων (1964-1969), σ. 58.

17. Δημητρίου Λουκάτου, Γενικές ἀρχές στήν παρουσία καί τήν ἐξέλιξη τῶν λαογραφικῶν φαινομένων. Δωδώνη ΣΤ' (1977), σ. 493 κ.ἐξ.

ώρα, τόσο για εκείνον ό οποίος φεύγει, όσο και για τούς άλλους πού μένουν.

Διαφορετική κατηγορία αποτελεί ό κύκλος τών καταγεγραμμένων στό χειρόγραφο τραγουδιών του γάμου¹⁸, πού συνοδεύουν και συμπορεύονται τό ζεύγος σ' όλη τήν διάρκεια, τά στάδια και τίς φάσεις τής γαμήλιας τελετής.

Στά γαμήλια τραγούδια τά κίνητρα έμφανίζονται διαφοροποιημένα και ένέχουν μία πολυμερή και πολυσήμαντη σκοπιμότητα. Είναι κατ' έξοχήν τελετουργικά και επιδιώκουν μέ μαγικοθρησκευτικούς τρόπους τήν εύτυχία και εύγονία του νέου ζεύγους και συγχρόνως, μέσα από τήν ομαδικότητα άποσκοπούν στήν έκφραση μιάς ειδικής «άτομικότητας», όπως αύτή έκφράζεται, ύποδηλώνεται και γίνεται άντληητή στά πλαίσια τής κοινότητας, προκαλώντας μ' αύτόν τόν τρόπο και τήν κοινωνική προσοχή.

Τήν ίδια κοινωνική δυναμική έχουν και τά μοιρολόγια, πού μās μεταφέρουν λυτρωτικά στήν ιδιάζουσα ψυχολογική διάθεση πού δημιουργείται από τό θλιβερό γεγονός του θανάτου¹⁹.

Αντίθετα τά νανουρίσματα παρακολουθούν μέ τήν χαρούμενη αισιοδοξία τους τήν πρώτη περίοδο τής ζωής του ανθρώπου, κατά τήν όποία διαμορφώνεται ή προσωπικότητά του.

Τά διάφορα δίστιχα²⁰, ως επί τό πλείστον γαμήλια, τά σκωπτικά

18. Δημήτριος Σ. Λουκάτος, Τά «τελετουργικά» τραγούδια του έλληνικού γάμου, δ.π. σ. 58-59. Θέλω έδώ νά σημειώσω ότι στή Σκιάθο, σύμφωνα και μέ τή μαρτυρία του Γ. Ρήγα, τεύχος Α', δ.π. σ. 192, τά γαμήλια τραγούδια «τραγουδιώνται μόνο στό τραπέζι του γάμου, δηλαδή στή διασκέδασι, πού έπακολουθεί μετά τήν ιεροτελεστία τής στέψεως, τό βράδυ τής ίδιας ήμέρας».

19. Τό περιεχόμενο τών μοιρολογιών του χειρογράφου σ. 37-46, άναφέρεται: α) στήν έπίσκεψη τάφου οικείου προσώπου, σ. 37 χφ. (βλ. σχετικά και Γ. Ρήγα, τεύχος Α', δ.π., σ. 212, 11ο δίστιχο): β) στήν έτοιμασία κούθων γιά μνημόσυνο, σ. 37 χφ.: «Έσένα δέν σου πρέπανε κόλυθα από σιτάρι / έσένα σου πρέπανε όλο μαργαριτάρι». (Στό Ρήγα δέν ύπάρχει): γ) στήν έκφορά (βλ. και Γ. Ρήγα, Α' δ.π., σ. 213, 27ο δίστιχο): δ) σέ νέα ή νέο πού πέθανε, σ. 37 χφ.: «Τόν Άδη στεφανώθηκες μέ μάρτυρα τό Χάρο / μέ τά σκουλίκια γιά προικιά, τή μαύρη γή κουμπάρο. (Στό Γ. Ρήγα, Α', δ.π., σ. 214 άρ. 39 εκτενέστερη παραλλαγή): ε) στόν συγκεκριμένο νεκρό: στ) σέ άνύπαντρο κορίτσι: ζ) σέ σπουδασμένο νέο πού πέθανε πρόωρα: η) στή μάνα πού τής πέθανε τό παιδί: θ) σέ πεθαμένο θαλασσινό. ι) όταν πηγαίνουν τά στεφάνια στόν τάφο, όταν θνάζουν τό νεκρό από τό σπíti κ.ά. Σέ πολλά μοιρολόγια ό ίδιος ό νεκρός έκθέτει τίς απόψεις του γιά τή ματαιότητα του επιταφίου θρήνου.

20. Γιά τά γαμήλια δίστιχα και τόν τρόπο πού λέγονται βλ. λεπτομέρειες Γ. Ρήγα, τεύχος Α', δ.π., σ. 192. Παραθέτω μερικά γαμήλια δίστιχα από τό χειρόγραφο, τά όποία δέν καταγράφει ό Ρήγας.

σ. 19 χφ. (1) «Πρώτα νά πάρω άδεια κι ύστερα ν' άρχινήσω
(στόν Ρήγα, τ. Α', δ.π. σ. 195, 35: θέλω νά κάμω τήν άρχή, τήν άδεια νά πάρω).
και τήν καλή παρέα μας νά τήν εύχαριστήσω

ᾶσματα καὶ τὰ περιπαίγματα εἶναι ἐνδεικτικά τοῦ τρόπου λειτουργίας καὶ ὀργανώσεως τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων τῶν μελῶν τῆς κοινότητος.

Οἱ τρεῖς παραδόσεις τοῦ χειρογράφου εἶναι τοπικές διηγήσεις²¹.

Οἱ παροιμίες καὶ οἱ παροιμιώδεις φράσεις τοῦ χειρογράφου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοπικές, διακρίνονται ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα προσδιοριστικά στοιχεία τῆς περιοχῆς, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐμπνέονται, ἀναπτύσσονται καὶ ἀξιοποιοῦνται χρηστικά. Τὸ περιεχόμενό τους συστρέφεται σέ ἀπλές φυσικές καὶ ἠθικές παρατηρήσεις²².

(2) Χίλια καλῶς τὴν βρήκαμε τὴν τράπεζα στρωμένη
καὶ 'κεῖνοι πού τῇ στρώσανε ἄξιοι καὶ τιμημένοι

(3) Καλῶς ἀνταμωθήκαμε φίλοι ἀγαπημένοι
ἀπὸ καιρὸ χαροῦμενοι καὶ καλοκαρδισμένοι

σ. 20 χφ. (4) Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι πού ἤρθαμε ἔχει ἀσημένιο στήλο
καὶ νοικοκυραῖοι τοῦ σπιτιοῦ τῆς λεμονιάς τὸ φύλλο

(5) Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι πού ἤρθαμε τὰ ράφια εἶναι ξυλένια
τοῦ χρόνου σάν ξανάρθουμε νάναι μαλαματένια

(6) Πρῶτη φορὰ πού ἤρθαμε μέσα σ' αὐτὸ τὸ σπίτι
ὅλα του εἶναι ἐκλεκτά τίποτα δὲν τοῦ λείπει

(7) Σαράντα μέρες ἔσκαθα τῇ γῇ μέ τὸ μετὰξι
γιά νᾶβρω τὸ συμπεθεριὸ νά εἶναι μέ τῇ τάξῃ

(8) σαράντα μέρες ἔσκαθα τῇ γῇς μέ τῇ θελόνα
γιά νᾶβρω τὸ κορμάκι σου τῇ μαρμαροκολώνα.

Τὰ ὑπόλοιπα δίστιχα τοῦ χφου εἶναι τὰ ὑπ' ἀρ. 6, 16, 17, 19, 24, 31 πού δημοσιεύει ὁ Ρήγας, τεῦχος Α', ὁ.π., σ. 193-194.

21. Οἱ παραδόσεις δὲν καταγράφονται ἀπὸ τὸν Γ. Ρήγα. Παραθέτω τὸ κείμενο καὶ τῶν τριῶν:

σ. 47 χφ. 1) «Στὰ γλυφονέρια στὸ σπίτι τοῦ Καλαροῦδῃ ὅποιος κι ἂν τὸ πῆρε προκοπὴ δὲν εἶδε. Ἡ θειά τοῦ Μπραῖνῳ ὅσα παιδιά ἔκανε ὅλα τῆς πεθάνανε. Καὶ ἔταξε ἓνα στὸν Ἀη Στάθη καὶ στάθηκε. Ἀλλὰ κι αὐτὸ δὲν ἔπεσε σέ καλὰ χέρια καὶ πέθανε ἀπὸ τὸν καημὸ τῆς. Βλέπανε τὸ θράδυ νά θγαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι ἓνας παπᾶς».

2) «Στὸ Τσουγκριά τὸ θράδυ ἔθγαине ἓνα φῶς στὴ ρεματιά καὶ προχωροῦσε. Τὸ ντουφέκισαν μερικές φορές ἀλλὰ ἀπάντηση δὲν ἔδωσε. Ἀπὸ τότε καταλάβαινε ὅτι εἶναι ἅγιο φῶς».

σ. 69 χφ. 3) «Λένε οἱ παλαιοὶ πῶς κάποιος εἶχε πάρει καλουερισκὸ χτήμα στοῦ Τσκαλᾶ νά σπειρεὶ στᾶρι. Μιά μέρα κεῖ πού ξάπλωσε νά ἡσυχάσει λίγοι τὸν πῆρε ὁ ὕπνος ἀλλὰ βρέθηκε σηκουμένος καὶ μιά φωνὴ τοῦ ἔλεγε νά φύγει ἀπὸ κεῖ. Ὅμως ἔκανε τὸ δικό του. Ἔστειλε τὰ ζᾶ νά ὀργώσουν καὶ προτοῦ κάνουν μιά βόλτα τὸ ἓνα τρύπησε τὴ κοιλιὰ του ἀπὸ ἓνα παλούκι καὶ φύγει φύγει ἔφυγε τοῦ ζευγάρι. Ἔστειλε ἄλλον καὶ τὸ ἔσπειρε. Ὅταν τοῦ θερίζανε ὁ θεριστὴς κόβει τοῦ δακτυλὸ του, ὅταν τοῦ μεταφέρανε μὲ μιά θάρκα ἀπὸ τὸν Τσκαλᾶ στοῦ ἀλῶνι νά τ' ἀλωνίσουν νά δυὸ ὅχες πάνου στὰ δεμάτια καὶ ρίχνουνε τὰ δεμάτια στὴ θάλασσα καὶ ἔπειτα τοῦ στεγνώσανε καὶ ἀντὶ ἐκατὸ οὔτε τριάντα ὀκάδες δὲν κάνουν. Καὶ ὅποιος τὸ πῆρε τὸ χτήμα αὐτὸ προυκοπὴ δὲν εἶψε γιὰτὶ ἦταν τάμα στὴν Παναγία ποῖος ξέρει ποιανὴς μάνας πονεμένης».

22. Πρβλ. Δημητρίου Σ. Λουκάτου, Ὁ παροιμιακὸς λόγος τῶν Ἡπειρωτῶν. (Στοιχεῖα

‘Από τὰ λατρευτικά ἔθιμα τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, τὸ κάψιμο τῶν «φάντηδων»²³ τὸ πρῶτὶ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, καὶ τοῦ Ἑβραίου²⁴ μετὰ τῆ δευτέρῃ Ἀνάστασι, φαίνεται νὰ ἀποτελοῦν ἀνάμνηση τῶν ἀνοιξιάτικων καθαρτηρίων πυρῶν. Τὰ ἔθιμα εἶναι γνωστὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐλληνικὲς περιοχέες, ἀλλὰ μὲ τοπικέες, ἐδῶ, ἰδιομορφίες καὶ ἐρμηνεῖες.

Οἱ τροφές²⁵ καὶ ὁ τρόπος παρασκευῆς τους ἐξετάζονται σὲ συνάρτηση μὲ τὸ οἰκογενειακὸ καὶ κοινωνικο-οἰκονομικὸ πλαίσιο τοῦ ἀτόμου καὶ φυσικὰ εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένες μὲ τὰ διάφορα ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς περιοχῆς τῆς Σκιάθου.

Στὴν παραδοσιακὴ ἱατρικὴ²⁶, οἱ ἀσθένειες καὶ τὰ αἰτία τους, ὅπως δηλώνεται ἀπὸ τὸ καταγεγραμμένο πρωτογενὲς ὕλικό, ἔχουν ὡς σημεῖο ἀναφορᾶς, τόσο ὡς πρὸς τὴν αἰτία τῆς προκλήσεώς τους, ὅσο καὶ τὴν θεραπευτικὴ τους, τὸ θεῖο, ὡς ὑπερφυσικὴ δύναμη, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ εἶναι εἴτε μιά χριστιανικὴ μεταφυσικὴ ὄντοτητα, ὅπως π.χ. οἱ ποικίλοι συνήθως ἄγιοι, ὁ Χριστός, ἡ Παναγία κ.λπ., εἴτε κάποια μαγικὴ ἐνέργεια ἢ δαιμονικὴ ἐπενέργεια.

Ἡ κτηνιατρικὴ²⁷ εἶναι πάντα οὐσιώδους ἐνασχόληση, ἐφ’ ὅσον ἡ

ἀπὸ τῆ συλλογῆς Δημητρίου Σαλαμάγκα). Ἀθῆναι 1976, σ. 9-11. (Βιβλιοθήκη Ἡπειρωτικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν 45).

23. Τὸ ἔθιμο τοῦ καψίματος τῶν φάντηδων στὸ χφ. ἔχει αἰτιολογικὴ ἐρμηνεῖα καὶ σχετίζεται μὲ τὴν ἀπαγόρευση τῆς χαρτοπαίξις τις τρεῖς τελευταῖες ἡμέρες τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, ὁπότε κορυφώνεται τὸ θεῖο δῶμα, ἔτσι, σ. 57 χφ. «Τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ τὸ μεσημέρι κρεμοῦσανε τοὺς φάντηδες. Παίρνανε δηλ. δύο τραπουλόχαρτα μὲ τὸν φάντη καὶ τὰ κρεμοῦσανε ἀνάποδα. Τὸ Μεγάλο Σάββατο κατὰ τις 10 τὸ πρῶτὶ τοὺς καΐγανε. Ὅσο οἱ φάντηδες εἶναι κρεμασμένοι ἀπαγορεύεται τὸ χαρτί στὸ καφενεῖο γιατί ὁ Χριστός εἶναι κάτω». Τὸ ἔθιμο αὐτὸ δὲν τὸ ἀναφέρει καθόλου ὁ Ρήγας. Τὸ ἔθιμο τὸ σχετικὸ μὲ τὸ «κάψιμο» τῶν φάντηδων θρίσκεται ἐν χρήσει καὶ ἀλλάχοῦ· βλ. *Σωκρ. Δ. Γεωργούλα*, *Λαϊκὲς ζωγραφίες ἀπ’ τὴν Ἡπειρο (Λαογραφικά Ἀνατολικοῦ Ξηροβουνίου)*, Ἰωάννικα 1968, σ. 67: «τῇ Μ. Πέμπτῃ στὰ καφενεῖα σταματὰ ἡ χαρτοπαίξια καὶ ὁ μπακάλης κρεμάει τὸν φάντη».

24. Ἀσχολίαστο καταγράφει τὸ κάψιμο τοῦ «Οὐβραίου» ὁ *Γ. Ρήγας*, τεῦχος Δ’, ὁ.π., σ. 398 κ.ἐξ. Γενικά γιὰ τὸ κάψιμο τοῦ Ἑβραίου βλ. *Γεωργίου Α. Μέγα*, Ἑλληνικαὶ ἐορταὶ καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας. Ἀθῆναι 1956, σ. 157 κ.ἐξ. καὶ *Δημ. Σ. Λουκάτου*, Πασχαλινὰ καὶ τῆς Ἀνοιξης. Ἀθῆνα 1980, σ. 111. (Ἐκδόσεις Φιλιππότῃ).

25. *Στεφ. Δ. Ἡμέλλου*, Ἡ τροφὴ ἀπὸ λαογραφικὴ ἀποψη (Ἐνδεικτικὲς ἐπισημάνσεις). ΕΕΦΣΠΑ, ΚΗ’ (1979-1985), σ. 215 κ.ἐξ. καὶ *Μαρίας Μηλίκου - Μαρκαντώνη*, Πανηγύρια καὶ θυσίαι κατὰ τὴν ἐορτὴ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ στὴν περιοχὴ Βοιωτίας. Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν, 6 (1988), σ. 468-469.

26. Συστηματικὴ διερεύνηση γενικά στὸ χώρο τῆς λαϊκῆς ἱατρικῆς ἔχει γίνει ἀπὸ τὴν Ἀγλαΐα Μπίμπη - Παπασυροπούλου, Παραδοσιακὴ ἱατρικὴ στὴν Πελοπόννησο. Ἀθῆνα 1985, ὅπου γίνεται μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ εὐρύς λόγος γιὰ τίς αἰτίες ποὺ προκαλοῦν τίς διάφορες ἀσθένειες σ. 38, καθὼς καὶ γιὰ τὴν θεραπευτικὴ τους σ. 69 κ.ἐξ. Ἐνδεικτικέες εἶναι καὶ οἱ πληροφορίες τοῦ *Γ. Ρήγα*, τεῦχος Δ’, ὁ.π. σ. 467 κ.ἐξ.

27. Βλ. καὶ *Γ. Ρήγα*, τεῦχος Δ’, ὁ.π. σ. 474, ὅπου ἀναφέρονται τρεῖς ἀσθένειες τῶν ζώων.

ύγεια τῶν φορτηγῶν καί οἰκοσίων ζῶων εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη μέ τήν ἐπιβίωση τῶν κατοίκων καί τήν τοπική οἰκονομία.

Στό κεφάλαιο «προλήψεις» συμφύρονται πάσης φύσεως μαντεῖες, ἀπόρροια μακροχρόνιων παρατηρήσεων, πού εἶναι κοινῶς ἀποδεκτές ἀπό τήν ομάδα, καθῶς καί διάφορες δεισιδαίμονες δοξασίες σχετικές μέ ποικίλες ἐνέργειες, ἀπαγορεύσεις καί ἄλλα περιστασιακά.

“Ὅ,τι ἀναφέρεται στήν γυναικεία ἐνδυμασία ἀντικατοπτρίζει ὅλο τό οἰκονομο-κοινωνικό σύστημα τῆς κοινότητος καί τήν ἔντονη προσπάθεια γιά τήν μαγική θωράκιση²⁸ καί ἐνδυνάμωση τοῦ σώματος καί συγχρόνως ὑποδηλώνεται σεβασμός καί στοργή²⁹ γιά τό γυναικεῖο φύλο.

Ἡ ἐμφάνιση θέβαια δέν ἦταν ἐπαρκῆς παρ’ ὅλη τήν πλούσια φορεσιά, μέ τή διακόσμηση καί τόν συμβολισμό τῆς, γιά νά προσδώσει στήν γυναῖκα τήν δέουσα κοινωνική ἀποδοχή.

Ὁ τρόπος πού θά φοροῦσε ἡ γυναῖκα τά ρούχα, τό πῶς θά περπατοῦσε, θά καθόταν, θά στεκόταν, ἤ, ὅπως καταφαίνεται καί ἀπό τήν παρατήρηση τῆς φωτογραφίας, πῶς θά χόρευε, χαρακτήριζε καί τήν ὀφειλομένη ἐκτίμηση καί εὐαρέσκεια, σύμφωνα μέ τίς αὐστηρές ὑπαγορεύσεις καί τίς προδιαγραφές τῆς κοινωνικῆς δεοντολογίας.

Ἐκεῖνο ὅμως πού παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον στό χειρόγραφο εἶναι τό καταγεγραμμένο προικοσύμφωνο, πού συμφωνήθηκε στήν Σκιάθου στίς 24 Ἰανουαρίου τοῦ 1896, 74 δηλαδή χρόνια νωρίτερα ἀπό τό ἔτος συλλογῆς τοῦ ὑλικοῦ τοῦ Ἀγγελου Μούσουρα.

Τό προικοσύμφωνο εἶναι συντεταγμένο στό τοπικό ἰδίωμα, καί ὅλο θεβαίως τό καταγεγραμμένο ὑλικό, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, καί ἀποτελεῖ πηγή γιά τήν μελέτη τοῦ γλωσσικοῦ ὑλικοῦ, τῆς τοπογραφίας καί τῶν τοπωνυμίων τῆς περιοχῆς τῆς Σκιάθου καθῶς καί τῆς σημαντικῆς τοῦ τοπίου³⁰.

Πλούσια ἀπό τοπικούς ἰδιωματισμούς καί ἀπό ποικιλία καταγεγραμμένων εἰδῶν εἶναι καί ἡ προσφερομένη ὑπερεπαρκῆς καί πολυτελῆς οἰκοσκευή, ἡ ὁποία περιγράφεται στό προικοσύμφωνο, τόσο γιά τήν

28. Μιχάλης Γ. Μερακλής, ὁ.π. σ. 100-101.

29. Μαρία Μιχαήλ - Δέδε, Ἡ γυναῖκα στήν ἐλληνική παράδοση (Σκέψεις - τραγοῦδια - ἔθνη καί ἔθιμα - παροιμίες). Ἀθήνα 1983, σ. 25-29. Πρβλ. καί Κώστα Ρωμαίου, Λαογραφικά θέματα, σ. 67.

30. Ἄλκης Κυριακίδου - Νέστορος, Σημάδια τοῦ τόπου ἢ ἡ λογική τοῦ Ἑλληνικοῦ τοπίου. Λαογραφικά Μελετήματα, Ἐκδόσεις Ὀλκος 1975, σ. 15-40.

χρήση τῶν ἐνοίκων, ὅσο καί γιά τήν ἐπίπλωση καί τόν στολισμό τοῦ προικιοῦ καθῶς καί γιά τήν καθημερινή ἐπιβίωση.

Ἰδιαίτερα ἐντυπωσιάζει μεταξύ τῶν ἄλλων καί τό ἀναφερόμενο στό προικοσύμφωνο, πλούσιο «σέτ», θά λέγαμε σήμερα, γιά τό κέρασμα τοῦ γλυκοῦ τοῦ κουταλιοῦ, μέ ἀπαραίτητα συμπληρώματα, τά φλυτζάνια τοῦ καφέ, τά καλά ποτήρια τοῦ νεροῦ, τά ρακοπότηρα καί τούς δίσκους, τό ὁποῖο καί τώρα ἀκόμη, πιστεύω, ὅτι ἀποτελεῖ ἀναγκαῖο ἐφόδιο τῆς νεοελληνικῆς «νοικοκυροσύνης».

Ἀπό τήν ἀφθονία τῶν ἀπαριθμημένων στό προικοσύμφωνο ἀντικειμένων καί σκευῶν γιά τό κέρασμα τοῦ γλυκοῦ, ἀντιλαμβάνεται κανεῖς τόν ρόλο καί τήν σημασία πού εἶχαν τά γλυκά τοῦ κουταλιοῦ γιά τίς ἐθιμοτυπικές³¹, κοινωνικές καί ψυχαγωγικές συγκεντρώσεις καί τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ὑπόκεινται σέ ἀπαράβατους κανόνες «σερβιριστικῆς» συμπεριφορᾶς κατά τήν προσφορά τους, καθῶς καί τόν συμβολικό ρόλο πού κατέχουν στίς μεταβατικές, διαβατήριες, λατρευτικές ὥρες, ἀλλά καί στήν ἀπλή καθημερινή χρήση ἀπό τά μέλη τῆς οἰκογένειας καί ἰδίως τά παιδιά³².

Συμπερασματικά ἀπό τήν ὅλη μελέτη τοῦ προικοσυμφώνου, φαίνεται ὅτι ἡ προίκα στή Σκιάθο δέν ὑπῆρχε ἀπλῶς σέ ὑποτυπώδη πρακτική μορφή, στά πράγματα³³, ὅπως ρουχισμός γιά ἔνδυση καί οἰκοσκευή κ.λπ., ἀλλά ἦταν μιά γενναία ἀφαίμαξη τῆς οἰκογένειας τῆς νύμφης, ἀφοῦ προσφερόταν καί σπῖτι, ὅπως ἐδῶ, στήν ἐνορία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, χρήματα (4.000) μετρητά, καθῶς καί κτήματα (ἀμπέλια, ἐλαιῶνες) καί ἕνα ἐπὶ πλέον οἰκόπεδο³⁴.

Ἐκτός ἀπό τή μεγάλη οἰκονομική ἐνίσχυση καί τά ἀκίνητα πού προσφερόταν στήν νύφη, παρατηροῦμε ὅτι καί τά εἶδη οἰκοσκευῆς, τά ἐπιπλα, τά διακοσμητικά ἀντικείμενα, οἱ καθρέπτες, τά κηροπήγια, οἱ δῖσκοι, τά «ἀρζάν» κουτάλια τῆς σούπας, τά ὑφάσματα, εἶναι μεγάλης ἀξίας καί πρό παντός «εἰσαγόμενα», εὐρωπαϊκά, γεγονός πού πιθανόν ὀφείλεται στήν ἀνθιση τῆς τοπικῆς οἰκονομίας ἀπό τό εἰσρρέον χρήμα τῶν ναυτικῶν τοῦ νησιοῦ καί στήν προσπάθεια θελιτώσεως τῆς ποιότητος τῆς ζωῆς καί τοῦ τρόπου καί τῶν συνθηκῶν τῆς ἐπιβιώσεως,

31. Πρβλ. Δημ. Σ. Λουκάτος, Τά Φθινοπωρινά. Ἀθήνα 1982, σ. 117 (ἐκδόσεις Φιλιππότη) καί τοῦ Ἰδίου, Χριστουγεννιάτικα καί τῶν Γιορτῶν, Ἀθήνα 1984 (ἐκδόσεις Φιλιππότη), σ. 52-57.

32. Ἐπικεῖται ἐκδοση σχετικῆς μελέτης μου γιά τά γλυκά τοῦ κουταλιοῦ.

33. Μιχάλης Γ. Μερακλής, Ἑλληνική Λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση. Ἀθήνα 1984, σ. 49 κ.ἐξ.

34. Βλ. σ. 56 κ.ἐξ. χφ. Τό προικοσύμφωνο ἀνήκει στήν Ἀρετή, θυγατέρα τοῦ Πόθου Ἀγιάτου καί τῆς Οὐρανίας, ἡ ὁποία καί παραχωρεῖ τήν προσφερομένη προίκα στήν κόρη της.

γεγονός που συσχετίζεται με την επικοινωνία με άλλες πολιτισμικές μορφές εξ αιτίας των ταξιδιών των ανδρών.

Τό θέμα αυτό της ιδιαιτερότητας για την ποιότητα και ποσότητα της προσφερομένης στην Σκιάθο προίκας, όπως όρισθηκε παραπάνω μετά από τη μελέτη του καταγεγραμμένου υλικού στο προικοσύμφωνο, εκφράζεται εδώ με την επιφύλαξη, ότι ενδεχομένως τό προικοσύμφωνο αυτό νά ανήκει σέ νύφη εύπορης οίκογένειας, — έλλειψει και άλλων στοιχείων, πρὸς τό παρόν, γιά σύγκριση από την όμιλοϋσα, — περίπτωση κατά την όποία οί άφθονες και πολυτελείς παροχές αποτελοϋν φαινόμενο τό όποιο άπαντάται σέ όλη την Έλλάδα. Όμως ή άπλή νύξη του Γ. Ρήγα³⁵ γιά τά είδη που γενικώς επιδίδονται ως προίκα και ή καταγραφή των αντικειμένων και σκευών καθώς και οί μαρτυρίες στά έργα του Παπαδιαμάντη ενισχύουν μάλλον την άποψη μου, ότι ή πλούσια προσφορά είναι φαινόμενο φυσικό και συνηθισμένο στή Σκιάθο. Τό θέμα θά διερευνηθεϊ.

Ό χώρος όμως και ειδικότερα ό χρόνος δέν μās επιτρέπουν νά επεκταθοϋμε περισσότερο αξιοποιώντας όλες τίς μαρτυρίες και λεπτομέρειες, που μās προσφέρει ή μελέτη του προικοσυμφώνου. Άπλως έγιναν ένδεικτικές έπισημάνσεις.

Κλείνομε την περιγραφή του σκιαθίτικου χειρογράφου 1490 με την άναφορά στά βιογραφικά³⁶ σημειώματα των φορέων της παραδόσεως και της πληροφόρησεως, οί όποιοι είναι υπερχλίκες και αποτελοϋν την τελευταία ύπαρκτή και συγχρόνως αναντικατάστατη λαογραφική και ιστορικο-κοινωνική μαρτυρία.

Οί φορείς αύτοί έχουν μοναδικές βιωματικές έμπειρίες με τό νά ζοϋν στά πλαίσια και στά όρια της μεταβάσεως από τόν λαϊκό

35. Γεωργίου Ρήγα, τεϋχος Δ', ό.π., σ. 12-17, 232. Δυστυχώς ό Ρήγας δέν περιλαμβάνει κανένα προικοσύμφωνο στο πολϋτιμο έργο του.

36. Κρίνω σκόπιμο νά αναφέρω τά όνόματα των πληροφοριοδοτών ως έλάχιστη άναγνώριση της προσφοράς τους γιά τή διάσωση της προφορικής λαϊκής πολιτισμικής παραδόσεως του τόπου μας. Τά όνόματά τους με τή σειρά που καταγράφονται στο χειρόγραφο: 1) Μπραϊνών Καραθάνου, έτών 65, γραμματικές γνώσεις Γ' τάξης Δημοτικού: Δημοτικά τραγούδια. 2) Κωνσταντής Καραθάνος, έτών 70, γραμματικές γνώσεις Γ' τάξης Δημοτικού: Παραδόσεις. 3) του Γιασεμί (χωρίς άλλο όνομα). Βοσκός, έτών 50, άγράμματη: ασθένειες ζώων. 4) Ούρανιό Άρμαμέντζου, έτών 70, άγράμματη: μοιρολόγια. 5) Ούρανία Άννη, έτών 72, ξέρει λίγα γράμματα: ένδυμασία. 6) Αικατερίνη Άρμαμέντζου, έτών 70, δημοτικό σχολείο: παροιμίες, παροιμώδεις φράσεις κ.λπ. Βλ. και Γ. Ρήγα, τεϋχος Γ', ό.π. σ. 211-217 γιά πληρέστερη έννέμερωση σχετικά με τά βαπτιστικά όνόματα και τά έπώνυμα στή Σκιάθο).

παραδοσιακό πολιτισμό των διαφόρων τοπικών κοινωνικών ομάδων στά νέα πρότυπα συμπεριφοράς και μορφών ζωής, τά όποία δημιουργεί τόσο ό τεχνοκρατούμενος βιομηχανικός πολιτισμός, όσο και ή οικονομική ανάπτυξη³⁷.

Τό καταγεγραμμένο ύλικό του χειρογράφου, άν και δέν καλύπτει όλόκληρο τό φάσμα των επί μέρους παραδοσιακών μορφών του πολιτισμού της Σκιάθου, έπειδή όμως άντλείται μέ ακρίβεια από τούς πληροφοριοδότες και είναι προϊόν αυτοψίας και αψηκοίτας του ίδιου του φοιτητή, παρά την άποσπασματικότητά του, είναι χρήσιμο γιά την έπιστημονική έρευνα.

Γενικά από την μελέτη του σκιαθίτικου χειρογράφου του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας πού καταγράφηκε περίπου μιά είκοσαετία, ίσως και περισσότερο, από εκείνο του Γεωργίου Ρήγα, μπορεί κανείς νά παρατηρήσει και νά διαπιστώσει τούς ρυθμούς και την ταχύτητα μέ τούς όποιους έπιταχύνεται ή διαδικασία της διαφοροποιήσεως της κοινωνίας, πού είχε οργανωθεί μέ βάση την κλειστή τοπική κοινότητα, σ' ένα συγχρόνου τύπου εύρωπαϊκό κράτος, όταν τό ιδιόμορφο, αυτόνομο και αυτοδύναμο τοπικό έπίπεδο, κυριαρχείται πλέον από ένα νέο, πού τείνει σέ όμοιογένεια και αναζητεί ενιαία έθνική ταυτότητα, έν όψει των άστικών και των εύρωπαϊκών προτύπων.

Και αύτή, φυσικά, είναι ή άρετή και ή άξία της προσφοράς του σκιαθίτικου χειρογράφου 1490 του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου 'Αθηνών.

37. Γενικά γιά τη σημασία των βιογραφιών βλ. *Μαρίας Μηλίγκου - Μαρκαντώνη*, Χειρόγραφες συλλογές λαογραφικής ύλης, δ.π. σ. 544, 546. 'Επισταμένα μέ τό θέμα των βιογραφιών έχουν άσχοληθεί: *Μηνάς 'Αλ. 'Αλεξιάδης*, Λαϊκές αυτοβιογραφικές συνεντεύξεις (Δείγματα από τη Σορωνή Ρόδου). Δωδεκανησιακά Χρονικά Ι' (1984), σ. 38-53 ('Ανακοίνωση στό Ζ' Διεθνές Συμπόσιο Αίγαίου. Κώς 27-31 Αύγούστου 1981), όπου και σχετική βιβλιογραφία. *Μαρία Θανοπούλου*, *Μαρίνα Πετρονώτη*, Βιογραφική προσέγγιση: μιά άλλη πρόταση γιά την κοινωνιολογική θεώρηση της ανθρώπινης έμπειρίας. 'Επιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών 64 (1987), σ. 20-42. 'Αλέκα Μπουντζουθή - Μπανιά - Τερέζα Νίδερ - Κουθαρα, 'Ιστορική βιογραφία: μιά επαναπροσέγγιση της Ιστορίας μέσα από την άνίχνευση της άτομικότητας. Παρουσία Ε' (1988), σ. 299-313.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μαρία Μηλίγκου - Μαρκαντώνη, *Το 1490 σκιαθίτικο χειρόγραφο του σπουδαστηρίου λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.*

Στήν ανακοίνωση γίνεται λόγος γιά τό περιεχόμενο τοῦ καταγεγραμμένου στό τοπικό ἰδίωμα τῆς Σκιάθου πρωτογενοῦς λαογραφικοῦ ὕλικου πού συνελέγη ἀπό τόν φοιτητή Ἀγγελο Μούσουρα τό 1970 στά πλαίσια τοῦ Φροντιστηρίου Λαογραφίας πού ἔχει σκοπό τήν συλλογή τῆς ἐθνικῆς πολιτισμικῆς μας παραδόσεως.

Στήν συλλογή ἐπισημαίνονται στοιχεῖα πού διασώθηκαν, ἐπεβίωσαν, μετασχηματίσθηκαν ἢ ἐκατελείφθησαν σέ μία ἐποχή πού ἡ κλειστή αὐτόνομη τοπική κοινότητα κυριαρχεῖται ἀπό μία νέα ἐνιαία καί ὁμοιογενή ἡ ὁποία ἀναζητεῖ τήν ἐθνική της ταυτότητα ἐν ὄψει τῶν ἀστικῶν καί εὐρωπαϊκῶν προτύπων. Ἐπί πλέον γίνονται συγκρίσεις τοῦ πρωτογενοῦς ὕλικου τοῦ Ἀγγέλου Μούσουρα μέ τό πρωτογενέστερο, πού δημοσιεύσε ὁ Γεώργιος Ρήγας στό μνημειώδες ἔργο του: «Σκιάθου λαϊκός πολιτισμός».